

3. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2002. 449 с.

4. Погорецький М. А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. Київ, 2007. № 16. С. 99–111.

5. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі / непрямі втрати бюджету та економіки : веб-сайт. URL: <https://www.ukraine-economic-outlook.com/post> (дата звернення 11.01.2023).

6. Шакун В. І. Влада і злочинність. Київ : Пам'ять століть, 1997. 226 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-39>

Чернієнко А. О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правознавства

Бердянського державного педагогічного університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ОСОБИ ЗА МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Верховна Рада України визнала дії, вчинені Збройними силами Російської Федерації та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом Українського народу.

Вказане рішення було ухвалено Постановою Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»» від 14 квітня 2022 року № 2188-IX [1].

У зазначеній Заяві вказується, що акти геноциду в діях Російської Федерації проявляються, зокрема, у примусовому переміщенні українських дітей на територію Російської Федерації та передачі їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців, а також у вигнанні з власних домівок та депортації тисяч цивільних осіб з числа цивільного населення України на територію Російської Федерації.

Враховуючи системність переміщення дітей на територію країни-агресора із подальшим їх усиновленням, народні депутати України внесли на розгляд Верховної Ради України аналогічні за змістом проекти законів України, а саме: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо насильницького вивезення особи в умовах збройної агресії» (реєстр. № 8326 від 30.12.2022) [2] (далі – законопроект реєстр. № 8326), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо насильницького переміщення особи за межі території України» (реєстр. № 9204 від 13.04.2023) [3] (далі – законопроект реєстр. 9204).

Законопроектом реєстр. № 8326 пропонується доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК України) новою статтею 438-1 «Насильницьке вивезення особи в умовах збройної агресії», у якій встановити кримінальну відповідальність за насильницьке вивезення особи за межі території України в умовах збройної агресії (ч. 1), та за вчинення таких дій щодо двох і більше осіб, або щодо неповнолітньої особи за відсутності ознак геноциду (ч. 2).

Законопроектом реєстр. № 9204 пропонується ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України викласти у новій редакції, якою встановити відповідальність за: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, насильницьке переміщення осіб за межі території України, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій (ч. 1 ст. 438 КК України в редакції проекту); ті самі дії, якщо вони були вчинені щодо неповнолітньої особи (ч. 2 ст. 438 КК України в редакції проекту); ті самі дії, якщо вони поєднані з умисним вбивством (ч. 3 ст. 438 КК України в редакції проекту).

Не заперечуючи безумовної актуальності та важливості законодавчого врегулювання питань дотримання прав і свобод дітей в умовах воєнного стану слід визначитись щодо доцільності запропонованих законопроектами змін.

Необхідно звернути увагу на те, що діюча диспозиція ч. 1 ст. 438 КК України є бланкетною, а перелік діянь, що підпадають під ознаки злочину, передбаченого цієї статтею не є вичерпним, адже передбачає, серед іншого, відповідальність за інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Пунктом «d» ч. 1 ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут) [4], який підписаний, але не ратифікований Україною, «злочин проти людяності» означає, зокрема, депортацію або насильницьке переміщення населення, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено.

Для цілей п. 1 цієї статті, відповідно до п. «d» ч. 2 ст. 7 Римського статуту, «депортація або насильницьке переміщення населення» означає насильницьке переміщення відповідних осіб шляхом виселення або інших примусових дій з території, на якій вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом.

В контексті зазначеного у п. «a» ч. 2 ст. 8 Римського статуту закріплено, що «воєнні злочини» означають грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції, як, зокрема, незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі.

Згідно з пп. «viii» (незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі) пункту «b» ч. 2 ст. 8 Римського статуту для цілей цього Статуту «воєнні злочини» означають інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, зокрема, переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території.

Окрім цього, відповідно до пп. «viii» пункту «e» ч. 2 ст. 8 Римського статуту під воєнними злочинами слід також розуміти інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права, а саме віддання розпоряджень про переміщення цивільного населення з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо тільки цього не вимагають міркування безпеки відповідного цивільного населення або настійна необхідність військового характеру.

Також слід зазначити, що Україна є учасницею Женевських конвенцій про захист жертв війни, які визначають правила, закони та звичаї її ведення, поведження із цивільним населенням на окупованих територіях, в тому числі які не досягли повноліття, тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 49 Конвенції про захист цивільного населення під час війни [5] забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати

примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Окрім цього, у п. «а» ч. 4 ст. 85 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 року [6] зазначається, що депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території у межах цієї території чи за її межі на порушення статті 49 Четвертої конвенції розглядаються як серйозні порушення цього Протоколу, якщо такі дії здійснюються навмисне.

Враховуючи вищевикладене, такі дії, як насильницьке переміщення особи за межі території України, підпадають під визначення поняття «порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами», відповідальність за які вже передбачена діючими положеннями ст. 438 КК України.

З приводу відповідальності за вчинення вказаних вище дій стосовно неповнолітньої особи необхідно зазначити, що насильницька передача дітей з однієї національної групи до іншої визнається геноцидом згідно з п. «е» ст. 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [7].

Водночас, відповідальність за вчинення геноциду вже передбачена ст. 442 КК України, у ч. 1 якої надається визначення поняття «геноцид» тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, в тому числі шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Підсумовуючи викладене доцільно констатувати, що запропоновані законопроекти реєстр. №№ 8326, 9204 зміни вже передбачені діючими положеннями ст.ст. 438, 442 КК України, а тому їх прийняття лише переобтяжить кримінальний закон, але аж ніяк не сприятиме його удосконаленню.

Список використаних джерел:

1. Заява Верховної Ради України Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні: Постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2188-IX>

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо насильницького вивезення особи в умовах збройної агресії: Проект Закону України від 30.12.2022 реєстр. № 8326. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41094>

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо насильницького переміщення особи за межі території України: Проект Закону України від 13.04.2023 реєстр. № 9204. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41765>

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_588#Text

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Угода від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: Міжнародний документ від 08.06.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_199#Text

7. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: Угода від 09 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155